



LATVIJAS REPUBLIKAS SATVERSMES TIESAS TIESNESIS

Jura Alunāna iela 1, Rīga, LV 1010

Tālrunis: 67830735, 67210274 Fakss: 67830770
e-mail: tiesa@satv.tiesa.gov.lv

Satversmes tiesas tiesneša

Jāņa Neimaņa

ATSEVIŠĶĀS DOMAS

Rīgā 2018. gada 1. novembrī

lietā Nr. 2017-33-03

**“Par Ministru kabineta 2013. gada 5. novembra noteikumu Nr. 1268
„Ārstniecības riska fonda darbības noteikumi” 3.¹ un 15. punkta atbilstību
Latvijas Republikas Satversmes 64. pantam”**

1. Satversmes tiesa 2018. gada 18. oktobrī pieņēma spriedumu lietā Nr. 2017-33-03 “Par Ministru kabineta 2013. gada 5. novembra noteikumu Nr. 1268 “Ārstniecības riska fonda darbības noteikumi” 3.¹ un 15. punkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 64. pantam”. Satversmes tiesa nosprieda atzīt Ministru kabineta 2013. gada 5. novembra noteikumu Nr. 1268 “Ārstniecības riska fonda darbības noteikumi” 3.¹ un 15.2. punktu par atbilstošiem Satversmes 64. pantam.
2. Piekrītu tiesas sprieduma nolēmumu daļai, taču es nepiekrītu tiesas argumentiem, ka prasījuma tiesībām par personas veselībai nodarīto morālo kaitējumu esot tīri personisks raksturs un tās nav mantojamas, tādēļ Pacientu tiesību likuma 16. panta pirmajā daļā esot noteikts izņēmums no vispārīgās tiesiskās kārtības.

Es uzskatu, ka Pacientu tiesību likuma 16. panta pirmā daļa ir nevis izņēmums no vispārīgās tiesiskās kārtības, bet gan atbilstoša vispārīgai tiesiskai kārtībai. Secīgi arī Ministru kabinets nav rīkojies pretēji vai ārpus likumdevēja deleģējuma robežām.

3. Satversmes tiesa savus argumentus par prasījuma tiesību par personas veselībai nodarīto morālo kaitējumu īpaši personisko raksturu ir pamatojusi ar Augstākās tiesas nolēmumu atziņām un tiesību literatūrā pausto viedokli, kuru savos nolēmumos citējusi arī Augstākā tiesa. Taču saskaņā ar Satversmes 83. pantu Satversmes tiesas tiesnesis ir neatkarīgs un padots vienīgi likumam un tiesībām. Tiesnesim ir pienākums patstāvīgi noskaidrot piemērojamo tiesību saturu. Tiesību dogmatikā un tiesu nolēmumos izteiktajām atziņām par tiesību saturu ir palīgavota raksturs, kas kalpo tiesību satura atklāšanai. Rūpīgas izpētes rezultātā var atklāties, ka tiesību dogmatikā un tiesu nolēmumos paustās atziņas nav savienojamas ar tiesību sistēmu, ir kļūdainas un tādēļ ir vērtējamas kritiski. Satversmes tiesai bija patstāvīgi un kritiski jāvērtē Latvijas civiltiesību literatūrā un Augstākās tiesas praksē izteiktie argumenti.
4. Juridiskajā literatūrā norādīts, ka nevar mantot tādas mantojuma atstājēja tiesības, kuras bija piešķirtas vienīgi mantojuma atstājējam, kurām piemīt stingri personisks raksturs un kuras izbeidzas ar viņa nāvi (*sk.: Gencs Z., Krauze R. Civillikuma komentāri: Mantojuma tiesības. Rīga: Mans Īpašums, 1997, 267. lpp.*). Tiktāl tam var pilnībā piekrist. Taču turpat norādīts piemērveida uzskaitījums, tajā iekļaujot arī tiesības uz atlīdzību par mantojuma atstājēja veselībai nodarīto kaitējumu. Tam ir bijusi tālejoša ietekme uz personas tiesību uz taisnīgu atlīdzinājumu tās prettiesiska aizskāruma gadījumā īstenošanu Latvijā.
5. Vispirms jāatzīst, ka Latvijas civiltiesības – Civillikuma 1635. pants un 2347. pants – atzīst cietušā tiesības uz tāda morālā kaitējuma atlīdzinājumu, ko veido viņa fiziskas un psiholoģiskas ciešanas līdz viņa

nāves brīdim. Tiesību normās nav tieši noteikts, ka šīs tiesības nepāriet cietušā mantiniekiem. Tas apspriežams pēc Civillikuma Mantojuma tiesību daļas normām.

6. Atbilstoši Civillikuma 382. pantam mantojums ir kopība, kurā citstarp ietilpst arī citiem atdodamās tiesības un saistības, kas mirušam vai par mirušu izsludinātam piederējušas viņa patiesās vai tiesiski pieņemamās nāves laikā. Civillikuma 703. pants noteic, ka uz mantinieku pāriet visi tie mantojuma atstājēja prasījumi, kas nav piekrituši vienīgi viņam personīgi. Tādējādi uz mantiniekiem pārietu visi cietušā kā mantojuma atstājēja prasījumi, to vidū arī prasījumi par cietušā veselībai nodarīto morālo kaitējumu, ja tie cietušajam nav piekrituši vienīgi personīgi. Citiem vārdiem sakot, ja vien šādas prasījuma tiesības par personas veselībai nodarītā morālā kaitējuma atlīdzinājumu nav īpaši personiskas tiesības.
7. Civillikuma normas tieši nenoteic, ka prasījuma tiesībām par personas veselībai nodarīto morālo kaitējumu būtu tīri personisks raksturs vai ka tās nepārietu uz mantinieku. Tātad jāpārlicinās, vai šādas prasījuma tiesības nav to prasījumu starpā, kas piekrīt tiesīgajai personai vienīgi personīgi.
8. Īpaši personiskas tiesības ir subjektīvo tiesību paveids. Subjektīvās tiesības piešķir personai tiesības veikt noteiktu darbību, pieļaut noteiktas darbības, pieprasīt atturēties no noteiktām darbībām, pieprasīt noteiktu pienākumu izpildi. Lielākajai daļai subjektīvo tiesību, piemēram, prasījumiem, ir raksturīgi, ka to saturs nav cieši saistīts ar subjektu, t.i., tiesīgais subjekts var šo tiesību nodot tālāk citam tiesību subjektam, nemainot tiesības saturu. Tātad pamatā subjektīvās tiesības ir nošķiramas no to subjekta. Īpaši personiskās tiesības (*iura personalissima*) turpretim nav nošķiramas no tiesību subjekta, jo tās ir tik ļoti cieši saistītas ar šo tiesību subjektu, ka tādēļ ar viņa nāvi arī izbeidzas.

9. Tiesību īpašais personiskais raksturs izriet no tā, ka subjektīvo tiesību izmantošana ir:

1) ļoti cieši saistīta ar tiesīgās personas *personīgajām attiecībām* ar saistīto personu. Īpaši personiskās tiesības ir savas paša tiesības, kas ir ļoti cieši saistītas ar tiesīgo personu, ka tikai no tās var pieprasīt vai tikai tā var izpildīt pienākumu, piemēram, stāties laulībā, pieprasīt un sniegt uzturlīdzekļus, īstenot pirmpirkuma tiesības;

2) ir īpaša sasaiste ar kādām personas *sevišķām* personiskajām, tikai tai *individuāli piemītošajām spējām vai īpašībām*, piemēram, izpildīt darbu pie darba devēja, izpildīt valdes locekļa pienākumus komercsabiedrībā.

Īpaši personiskas var būt ne tikai subjektīvās privātās tiesības, bet arī subjektīvās publiskās tiesības, piemēram, tiesības saņemt pensiju, tiesības iesniegt konstitucionālo sūdzību, vēlēšanu tiesības.

Īpaši personiskās tiesības nav ieķīlājamas vai cedējamas. Īpaši personiskās tiesības nav īstenojamas ar pārstāvju starpniecību. Tādējādi īpaši personiskās tiesības nav tiesību objekts un var būt mantojamas tikai likumā īpaši norādītos gadījumos.

10. Prasījuma tiesības par personas veselībai nodarītā morālā kaitējuma atlīdzināšanu būtu īpaši personiskas tiesības, ja cietušā un viņa aizskārēja starpā pastāvētu *personiskas attiecības* vai pastāvētu kāda *īpaša sasaiste* viņu starpā. Šāda attiecība starp cietušo un viņa aizskārēju nepastāv. Tā nepastāv arī starp pacientu un ārstniecības iestādi. To starpā pastāv bezpersoniskas pakalpojuma attiecības: pacients pērk ārstniecības pakalpojumu no ārstniecības iestādes, bet iestāde to pacientam sniedz likumā un līgumā noteiktā kārtībā un kvalitātē.

11. Augstākās tiesas Civillietu departaments 2011. gada 9. februāra lēmuma lietā Nr. SKC-683/2011 9.2. punktā norāda, ka tiesību aizskārums miesas bojājuma veidā nodarīšanas gadījumā tiesības prasīt atlīdzību par veselībai nodarīto morālo kaitējumu tiesību normas piešķir cietušajai personai, un

šāda kompensācija tiek noteikta katrā konkrētā gadījumā, izvērtējot šīs personas fizisko stāvokli, personiskas īpatnības, iespējas turpināt profesionālo darbību, ietekmi uz ģimenes un sociālo dzīvi u.tml. Tādējādi šīm tiesībām esot personisks raksturs, jo tās nevarot tikt realizētas atdalīti no cietušās personas un kalpojot tieši šīs personas ar likumu aizsargāto tiesību un interešu aizskāruma novēršanai un kompensācijai. Šāda kompensācija neesot universāla, bet nosakāma individuāli katram konkrētam cietušajam.

Tam var piekrist, taču apstākļi, kas raksturo aizskārumu un cietušo ir objektīva rakstura, nevis subjektīva rakstura. Tiesību īpaši personisko raksturu nenoteic arī tas, ka atlīdzību noteic tiesa pēc sava ieskata. To nenoteic arī tas, ka atlīdzība kalpo cietušā ar likumu aizsargāto tiesību un interešu aizskāruma novēršanai un kompensācijai. Arī mantisko zaudējumu atlīdzība kalpo cietušā ar likumu aizsargāto tiesību un interešu aizskāruma novēršanai un kompensācijai, taču tas nepadara šīs prasījuma tiesības par īpaši personiskām tiesībām.

12. Prasījumu par personas veselībai nodarītā morālā kaitējuma atlīdzināšanu nepadara par īpaši personisku arī cietušā ciešanas. Prasījuma izvērtēšanā nav nozīmes tam, vai un ko cietušais norāda par savu ciešanu subjektīvo sajūtu un ciešanu apjomu. Tiesa neatzīst ciešanas par ciešanām tikai tāpēc, ka cietušais skaļāk vai tēlaināk to apraksta. Ciešanas ir subjektīvas sajūtas, un tās nav izteicamas vai nododamas. Taču atlīdzinājumu piešķir nevis par subjektīvām sajūtām, bet gan par aizskārumu, kuru apsver objektīvi (neatkarīgi no radītajām sāpēm). Ciešanas tiesai jākonstatē objektīvi pēc sabiedrības un tiesneša priekšstatiem par kāda notikuma, darbības vai bezdarbības, stāvokļa radītu sāpju pārdzīvojumu. Prasījuma izvērtēšanā nav nozīmes tam, kādā apmērā cietušais novērtē savas sāpes. Šo apmēru nosaka tiesa pēc sava ieskata par taisnīgu atlīdzinājumu cietušajam tamlīdzīgā situācijā (*ex aequo et bono*). Tā kā atlīdzinājumu piešķir par objektīvi konstatējamu un novērtējamu aizskārumu, tad šāds prasījums vairs nav piesaistīts tieši personiski cietušajam.

13. Cietušā prasījuma tiesības uz tāda morālā kaitējuma atlīdzinājumu, ko veido viņa fiziskas un psiholoģiskas ciešanas līdz viņa nāves brīdim, rodas ar prettiesiskas darbības izdarīšanas brīdi. Tā kā subjektīvās tiesības nerodas ar to izmantošanas brīdi, tad arī prasījuma tiesības nerodas ar prasības celšanas brīdi tiesā. Prasības celšana tiesā ir šo subjektīvo prasījuma tiesību izmantošana. Prasījuma tiesīgā persona nevar atteikties no savām subjektīvajām tiesībām, bet var tās neizmantot. Prasījuma tiesību neizmantošanas gadījumā tās nezūd, bet pēc noteikta laika noilgst, t.i., tās vairs nevar tiesiski izmantot. Tādējādi cietušā prasījuma tiesības uz morālā kaitējuma atlīdzinājumu, pat ja tās vēl nav izmantotas, ietilpst mantojumā, ja cietušais pēc prettiesiskās darbības izdarīšanas kādā brīdī mirst. Mantojumā neietilpst cietušā ciešanas, bet gan prasījums, kas jau ir radies ar prettiesiskas darbības izdarīšanas brīdi.

14. Atzīstot cietušā prasījumu par personas veselībai nodarītā morālā kaitējuma atlīdzināšanu par īpaši personisku prasījumu, tiesai cietušā iesāktā tiesvedība pret aizskārēju jāizbeidz, ja cietušais tiesvedības laikā mirst. Tā to arī izlēma Augstākās tiesas Civillietu departaments ar 2009. gada 2. decembra lēmumu lietā Nr. SKC-927/2009, jo cietusī tā arī nesagaidīja Augstākās tiesas Civillietu tiesu palātas spriedumu savā prasībā. Šā lēmuma atziņas izmantotas arī citu tiesvedību izbeigšanā tamlīdzīgu prasību lietās. Arī Augstākās tiesas Krimināllietu departaments ar 2016. gada 10. novembra lēmumu lietā Nr. SKK-499/2016 izbeidzis kriminālprocesu daļā par morālā kaitējuma atlīdzības noteikšanu cietušajai, jo viņa mirusi pirms apelācijas instances tiesas sprieduma taisīšanas dienas.

Manuprāt, tiesību ideja nav veicināt tādu stāvokli, kurā cietušā prasītāja nāve kļūtu izdevīga aizskārējam (atbildētājam). Tas ir netaisnīgi.

15. Cietušā prasījumu par personas veselībai nodarītā morālā kaitējuma atlīdzināšanu var pieteikt un uzturēt tālāk tikai cietušā mantinieki.

Mantošana ir vienīgais veids, kas pazīstams jau romiešu tiesībās, kā cietušā prasījumi viņa nāves gadījumā var tiesiski pāriet citai personai. Ievērojot privātautonomijas un dispozitivitātes principu, cietušais ir tiesīgs brīvi disponēt pār savu mantu, tostarp noteikt mantinieku loku. Tādēļ Ministru kabinets ir pareizi noteicis, ka cietušā prasījumu var pieteikt tieši mantinieki. Šāds regulējums atbilst Latvijas civiltiesību sistēmai. Atbilstoši universālsukcesijas principam mantinieki manto ne tikai mantojuma atstājēja mantiskos labumus un prasījumus. Tādējādi cietušā mantiniekiem ir jāapsver, vai izteikt gribu mantot cietušā prasījumu, līdzīgi kā to dara visos citos gadījumos, kad mantojuma atstājējs ir atstājis gan mantu, gan prasījumus, gan parādus.

Tiesnesis

J. Neimanis